

HARSÁNYI MÁTÉ – HARSÁNYINÉ PETNEHÁZI ÁGNES

A HATÁRON TÚLI TEHETSÉGES SPORTOLÓK SZOCIÁLIS ÉS ÉRZELMI KOMPETENCIÁINAK FEJLESZTÉSE

DEVELOPING THE SOCIAL AND EMOTIONAL COMPETENCES OF TALENTED ATHLETES FROM BEYOND THE BORDERS

ÖSSZEFOGLALÓ

A szerzők egy kisvárosi szakképző iskolában zajló munkát mutatnak be. Az iskola specialitása a „Rugalmas tanulási utak” mint a Dobbantó program vagy a Műhelyiskola vagy az Orientációs óra. Az Orientációs órák keretében fejlesztették az itt tanuló, határon túlról érkező tehetséges gyerekeket. Ők a sportban kiemelkedők, de a kollégiumi élet, a nyelv ismeretének hiánya nehézségeket okoz számukra. Az Orientációs órákon éppen ezért a nyelvi képességeiket, a szociális és érzelmi intelligenciájukat, szociális és érzelmi kompetenciájukat erősítették. A szerzők ezt a kihívást jelentő tevékenységet mutatják be a gyakorlatban.

Kulcsszavak: tehetséggondozás, hátrányos helyzet, rugalmas tanulási utak

ABSTRACT

The authors present work in a vocational school in a small town. The school specialises in "Flexible Learning Pathways", such as the Drumstick programme, or the Workshop School, or the Orientation Class. The Orientation Hours have been used to develop talented children from across the border who study here. They excel in sports, but they face difficulties in college life and lack of language skills. Therefore, their language skills, social and emotional intelligence, social and emotional competence were strengthened in the orientation classes. The authors present this challenging activity in practice.

Keywords: talent support, disadvantage, Flexible Learning Pathways

1. Bevezetés

Napjainkban lényeges kérdés, hogy a szakképzésben a szakiskolákban tanuló gyerekek milyen nevelésben és oktatásban részesülnek, hiszen a hátrányos helyzetükből fakadóan több területen tapasztalhatunk lemaradást ezeknél a fiataloknál. Többek között láthatjuk a tudásbeli különbségeket, de a motiváltságukban, a tanulás iránti attitűdjükben, a jövőre irányuló terveikben, aspirációikban is felfedezhetünk lényeges eltéréseket a nem hátrányos helyzetű fiatalokkal való összevetésben.

Ha a gyerekek nem motiváltak, olyan tanulók morzsolódhatnak le, akik egy

másik tárgyból esetleg kiváló teljesítményt nyújtanak. Mindenkinek megvannak az erősségei, csak meg kell találni azokat. Ezért fontos terület a sport, valamint a sporttehetségek támogatása, hiszen az iskola mint intézmény nemcsak lehetőséget adhat a sportban való kiteljesedésre, hanem a sport tevékenységei által támogathatók lehetnek azok a személyiség- és motivációs tényezők, amelyek segítenek a felzárkózásban is. A rendszeres sporttevékenység például hozzájárulhat a mentális kitartáshoz, önfegyelemhez, koncentrációhoz, illetve a társas készségek javításához, a szociális és érzelmi intelligencia és kompetencia fejlesztéséhez, mindezek nagy jelentőséggel bírnak a személyiség fejlesztésében is. Éppen ezért elengedhetetlen a szakiskolai tehetséggondozás a felzárkóztató programokkal karöltve.

2. A tehetségmodellek alapján a tehetség összetevői

A napjainkban ismeretes tehetségmodellek más-más oldalról közelítették meg a tehetséget, de szinte mindegyikben ott találjuk a tehetség három legfontosabb összetevőjét (Balogh, 2006; Tóth, 1996).

2.1. Képességek

Átlag feletti intellektuális képességek (általános és specifikus)

Azon képességek összessége, amelyek mindannyiunk számára közzismertek mint kognitív készségek és képességek. Az érzékelés, az észlelés, a figyelem, az emlékezet és a logikus gondolkodás. Ezeknek a képességeknek a kimagasló szintje nélkülözhetetlen ahhoz, hogy valamely tudományterület magas szintű művelőjévé váljon valaki, és intellektuális teljesítményt hozzon létre (Balogh, 2006; Harsányiné, 2010).

Művészeti képességek

Ezeket a képességeket könnyen felfedezhetjük a gyerekeken már akár fiatalabb korban is, hiszen azt még a szülők és nevelők is észreveszik, hogy milyen szépen rajzol vagy fest a gyerek. Ugyanakkor ez nem utal teljes bizonyossággal arra, hogy művész is válik belőle. A zenei tehetség jelei többnyire elég korán megmutatkoznak, ugyanakkor felvetődik, hogy a személyiség más jellemzői, mint a motiváció, az akarati komponensek, valamint a miliő, amely a gyermeket körülveszi, hogyan járul hozzá fejlesztésükhöz. Más területeken, mint az írói vagy színészi tehetség csak felnőttkorban mutatkozik meg, gyerekkorban maximum az élénk fantázia, a képzelőerő vagy a nonkonformizmus jelez (Tóth, 1996).

Pszichomotoros képességek

A sportban, a testi ügyességet, kézügyességet igénylő feladatokban, gyakorlatokban bír jelentőséggel ez a képesség. Az, hogy valaki valamilyen sportágban kiemelkedő legyen, vagy esetleg a tánc területén érjen el sikereket, fontos a pszichomotoros képességek megfelelő fejlettsége, de elengedhetetlen a műszerész-, az asztalos- vagy az autószerelő-munkához is (Balogh, 2006).

A szociális tehetség

Akkor beszélünk szociális tehetségről, ha valaki jól tudja szabályozni és irányítani a társait, a környezetét, ha jól kiismeri magát a kapcsolatok komplex és szerteágazó rendszerében, ha eredményesen tud reagálni és cselekedni adott helyzetekben. Az ilyen tehetség képes saját elképzelését másokkal elfogadtatni, jó kapcsolatokat kialakítani. A kommunikációs, az empátiás készség, a vezetői jellemvonások is idetartoznak. Erre a tehetségre egyaránt szüksége van egy pedagógusnak, ugyanúgy, mint egy vezetőnek, eladónak vagy menedzsernek (Balogh, 2006, Harsányiné, 2010).

2.2. Kreativitás

A kreativitás az intelligencia kiegészítője, ám semmiképpen sem ellentéte. A kreatív ember a konvergens, egy helyes megoldásra irányuló gondolkodás mellett divergens módon is gondolkodik, többféle lehetséges helyes válaszra törekszik, és ehhez a legkülönbözőbb, szélesebb, a témához nem kapcsolódó ismereteit is felhasználja (Balogh, 2006). A kreatív emberek, akik képesek a megszokottól eltérően látni, így soha nem észlelt jelenségeket ragadnak meg, s ezeknek értelmezésében új, eddig nem sejtett összefüggéseket ismernek fel (Balogh–Bolló–Dávid–Tóth L.–Tóth T., 2014). A kreatív személyiséget a következőkkel jellemezhetjük:

- Eredetiség (originalitás): azt jelzi, hogy egy ötlet, egy elképzelés, egy módszer mennyiben tér el a megszokottól, milyen egyedi, kivételes, nem mindennapi.
- A gondolkodás folyékonyasága (fluencia): azt a könnyedséget, gyakoriságot jelzi, amivel különböző gondolatok, ötletek, megoldások, asszociációk előtörnek. Három összetevője van: a szótalálás gyorsasága, az asszociációk gyorsasága és a fogalomalkotás gyorsasága.
- A gondolkodás rugalmassága (flexibilitás) vagy a kognitív rugalmasság: segít abban, hogy az egyik témáról a másikra váltsunk át,

hozzájárul a szokatlan, eredeti, innovatív elképzelések létrejöttében, a gondolkodás kitaposott útjának elhagyásában, a már ismerttől való elszakadásban (Gyarmathy, 2006, Mező F.–Mező K., 2023).

2.3. A feladat iránti elkötelezettség

Az, hogy a képességek és a kreativitás realizálódik-e teljesítményben, tehetséggé érik-e, igen nagymértékben a motivációs tényezőktől függ. Itt bukkan fel azok az ellentmondások, konfliktusok, amelyeknek a megoldása igazi kihívást jelent a pedagógusok számára:

- kíváncsiság, érdeklődés,
- szorgalom, kitartás,
- becsvágy, teljesítménymotiváció.

2.4. A sporttehetség

A tehetségkutatásban specifikus helyzetben van a sport, mivel a legtöbb esetben objektíven méri a teljesítményt, reálisan értékeli a teljesítőképességet. Mindez nélkülözhetetlen, hiszen a tehetséggondozás lényeges kritériuma a bevalás. A sport ellentmond annak a vélekedésnek, hogy a tehetség minden körülmények között utat tör magának. Talán éppen a sportban van a legjelentősegteljesebb szerepe a családnak, a társaknak és a környezet együttműködésének. Sporttehetségnek tekintjük azokat, akiknek az egészségi állapota, pszichikai, élettani, motorikus és szocializációs adottságai kimagaslóak, és ezek valószínűsítik a későbbi magas szintű sportteljesítmény elérését. Ezek mellett azt is kijelenthetjük, hogy a tehetség az egész személyiség sajátossága, amelyben lényeges szerepe van a szociális és tárgyi környezet által nyújtott lehetőségeknek.

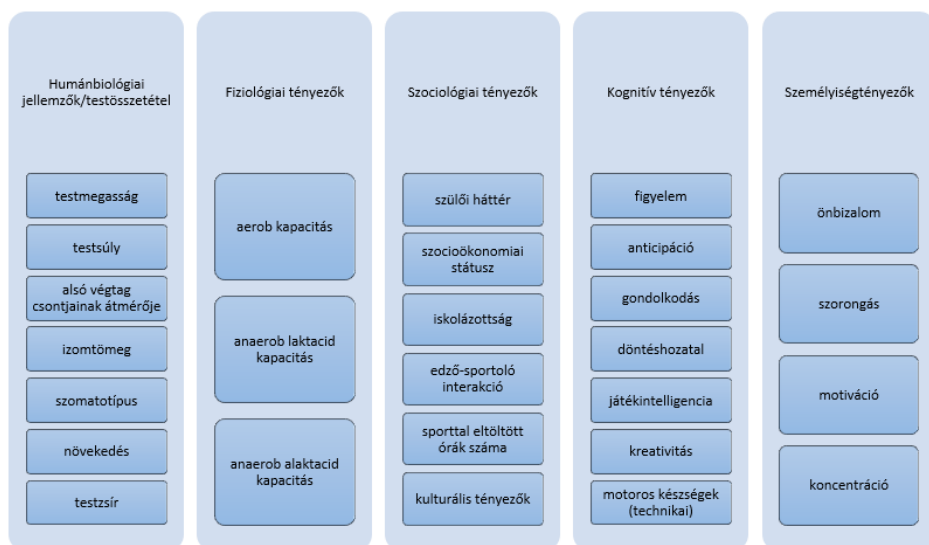
A sporttehetség nem egy statikus állapot, hanem egy folyamat, amelyben a teljesítmény szempontjából az átlagosnál jóval kedvezőbb fejlődési folyamat játszódik le. Ugyanolyan körülmények között egy tehetséges gyerek jobban ki tudja aknázni az edzés, a felkészítés kínálta lehetőségeket, sőt azt is mondhatjuk, hogy a tehetséges sportoló olyan dolgokra is képes, amelyekre nem is készítették fel, vagyis kreatív módon űzi a sportágát. A tehetséges sportoló törekszik a sikertelenséget, a kudarcokat is tanulságként értékelni. Tehát nem a pesszimizmus, a negatív hozzáállás, hanem a továbblépéshez szükséges optimizmus, pozitív látásmód jellemzi őket. Az ilyen személyiség jól terhelhető fizikálisan, de akár kognitív és mentális szempontból egyaránt (Gáspár, 2011). Gyakran felvetődik, hogy mikor derül ki valakiről, hogy tehetséges. A tapasztalatok szerint a kiemelkedő versenyzők több sportágat is kipróbáltak, mielőtt

az igazi nagy teljesítményt elérték. Gyermekkorban az első sportolási élmények hosszú távra, sőt egész életre meghatározhatják az egyén viszonyát a sporthoz. A jól kidolgozott sportági profilok tartalmazzák azokat a fizikai, értelmi, érzelmi és más pszichológiai követelményeket, amelyek szükségesek az adott sportág eredményes műveléséhez (Gáspár, 2011).

1. ábra: A labdarúgó-tehetség néhány lehetséges előrejelzője (Csáki, Bognár, Révész, Géczi, 2013)

Vizsgálatokkal igazolták, hogy jó fizikum, megfelelő fiziológiai tényezők szükségesek a labdarúgó-tehetség fejlesztéséhez, gondozásához, sőt a szerzők a szociológiai és kognitív tényezőket is megemlítik. A napjainkban fellelhető tehetségmodellek kiemelik a család mint elsődleges szocializációs közeg meghatározó szerepét a tehetséggondozásban, ami a sporttehetségek fejlesztésében és az utánpótlás-nevelés folyamatában is jelentőséggel bír. Tehát a család támogatása, hozzáállása erősen hat a későbbi beválásra, a sikerre (Csíkszentmihályi–Rathunde–Whalen, 2010, Orosz, 2008, Budavári, 2007). A fejlesztés folyamatában hangsúlyos szerepet kap még az edző-sportoló kapcsolata, egymáshoz való viszonya, interakciója is. Ezt mutatja be a következő ábra, amely Williams és Franks (1998) kutatása alapján készült (Csáki–Bognár–Révész–Géczi, 2013).

2. ábra: A labdarúgó-tehetség kibontakozását befolyásoló tényezők Williams és Franks (1998) kutatása alapján (Csáki–Bognár–Révész–Géczi, 2013)

3. A szakképzésben történt változások

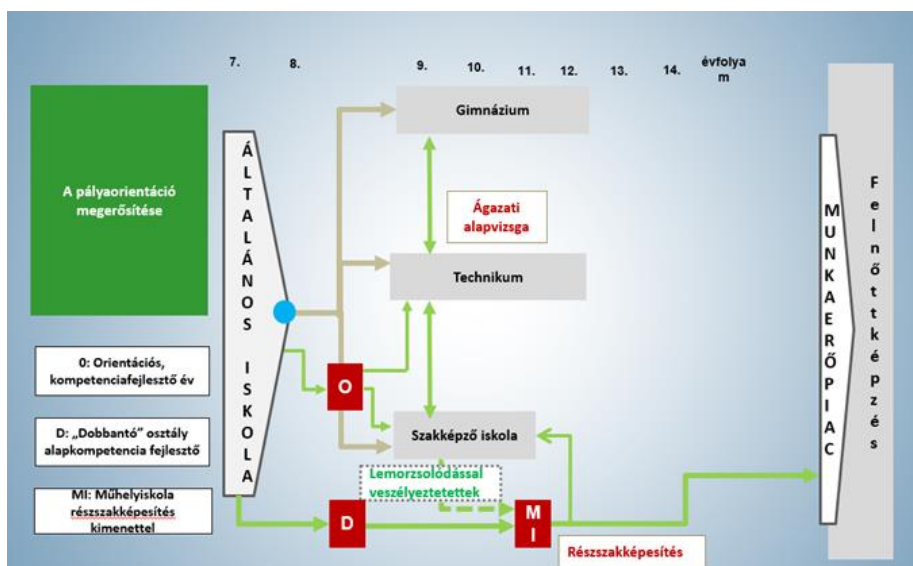
2020. szeptember elsejétől a szakképzésben bekövetkezett változás alapján a szakképzés rendszerébe „Rugalmas tanulási utak” néven többféle alternatívát vázol a 2019. évi LXXX. törvény. A Szakképzés 4.0 stratégia a szakképzésben is gyökeres változásokat hozott:

- Az Országos Képzési Jegyzéket (OKJ) felváltotta a Szakmajegyzék.
- Az OKJ-ben szereplő 759 szakma helyett 174 alapszakmát oktatnak az iskolák
- Az iskolák elnevezései is változtak:
 - szakgimnázium helyett technikum,
 - szakközépiskola helyett szakképző iskola,
 - a szakiskola elnevezés maradt, továbbra is csak a speciális szakiskolák használhatják ezt az elnevezést.

Technikum: 5 éves, a diákok a négy közsmereti tárgyból tesznek érettségít, a 13. év végén tett szakmai vizsga egyben az ötödik érettségi tárgya. A pályorientációt segíti az ösztöndíjrendszer. A sikeres technikus vizsgát követően akár életkezdési támogatást is igényelhetnek a fiatalok.

Szakképző iskola: 3 éves, célzottan szakmaoktatás zajlik. Az első éves ágazati alapoktatás után 2 évig duális képzőhelyen tanul a diák. Fontos része lett az új rendszernek az átjárhatóság.

A szakképzés változásainak rövid áttekintése elengedhetetlen volt ahhoz, hogy a felzárkóztató oktatás, az orientációs foglalkozások új helyét és szerepét megértsük.

3. ábra: Rugalmas tanulási utak helye a szakképzés rendszerében.

Forrás: Hudacsek Lászlóné elnökhelyettes előadása, 2020. (Rugalmas tanulási utak szakmai tájékoztató nap – műhelymunka)

3.1. Dobbantó program

Olyan alternatív tanulási út, amely lehetővé teszi az általános iskolát el nem végzőknek az alapfokú végzettség és egy részszakma megszerzését. Ennek keretében a szakképző iskola előkészítő évfolyamán alapkompétencia-fejlesztés zajlik, amelynek célja, hogy az alapfokú végzettséggel nem rendelkező, 16. életévüket már betöltött fiatalokat felkészítse a szakmatanulásra. A programban mentortanár közreműködésével minden tanuló egyéni, a saját képességeinek és terveinek megfelelő fejlesztést kap.

Ezt követően a tanuló tovább léphet a műhelyiskolai képzésbe, ahol 6–24 hónap alatt részsakmát tanulhat. A szakmai ismeretek elsajátítása után államilag elismert alapfokú végzettséget és szakképesítést tanúsító bizonyítvány szerezhethet, ami legalább egy munkakör betöltésére képesít. A tanulók napja egy közös reggelizéssel, reggelizéssel, beszélgetőkörrel kezdődik. A képzés tanévfüggetlen, bármikor lehet csatlakozni. Ebben a programban az élménypedagógia módszerével és projekt módszerrel dolgoznak, tanítanak a pedagógus kollégák, a tanuló egyéni aktivitásán, fejlődésén múlik, mikor kerül át, mikor dobbant át műhelyiskolába.

3.2. Műhelyiskola

A Műhelyiskola program piacképes részs szakmához juttathatja a hagyományos oktatási rendszerből kieső, kisodródó fiatalokat. A műhelyiskolába kétféle úton lehet bejutni: vagy a Dobbantó program sikeres elvégzése után, vagy a már meglévő alapfokú iskolai végzettséggel a 16. életév betöltését követően. Előnye, hogy a tankötelezettségét már teljesítő, iskolai kudarcokkal küszködő fiatal a saját aktivitásához mérten, de rövid idő alatt a munkaerőpiacon hasznosítható részs szakmához juthat. A műhelyiskolák akár teljes szakma elsajátítását is megalapozhatják, mert a programban részt vevők a megszerzett ismereteik beszámításával szakképző iskolában folytathatják a tanulmányaikat. A tanulók 1-5 fős csoportokban, a jól felszerelt kabineteinkben tanulnak. A képzés lényege a mester-inas kapcsolat, a műhelyiskolában oktatók egy része a versenyszférából érkezik, ezáltal élő kapcsolat van az adott részs szakmát illetően cégekkel, vállalkozásokkal, ahol szintén kipróbálhatják magukat a tanulók.

3.3. Orientációs osztály

Az általános iskola 8. osztályában a tanulók még nem minden esetben állnak készen a pályaválasztásra, gyakran bizonytalanok, hogy melyik iskolába jelentkezzenek, pedig hosszú távon csak abban a szakmában tudnak majd kiteljesedni, amelyik illeszkedik a képességeikhez, érdeklődésükhöz és személyiségükhöz. A pályaválasztási döntés megalapozásához ezért nagyon fontos a reális önismeret és pályaismeret. Az orientációs, szakképzést előkészítő évfolyam a pályaválasztásban bizonytalan, az általános iskolát kompetenciahiányokkal befejező diákok számára jelent alternatívát. Olyan tanulóknak szól, akik befejezték az általános iskolát, de felzárkóztatásra szorulnak a további iskolai kudarcok veszélyének csökkentése érdekében.

A Kisvárdai SZC II. Rákóczi Ferenc Technikum és Szakiskola ebből a szempontból kicsit speciális, mivel kiegészült azzal, hogy a külföldről (Ukrajna, Montenegró, Szlovénia) érkező tehetséges sportoló, futballista gyerekeknek is tartanak ilyen foglalkozást. Az iskola megállapodást kötött a helyi labdarúgó-akadémiával, hiszen a fiatalok játékengedélyéhez szükség van aktív tanulói jogviszonyra, melyet az intézmény biztosít számukra. A gyerekek közül többen otthagyták az otthonukat, a szüleiket, és kollégiumban laknak, ahonnan csak időnként mennek haza.

A gyerekek kis létszámú osztályokban tanulnak (5-6 fő), otthonosan, barátságosan kialakított környezetben. Az oktatás nem hagyományos tantárgyi keretekben, hanem projektszemlélet mentén zajlott és zajlik. Nagy szerepe van a kis csoportban történő kooperatív munkának, az egyéni kutatómunkának, a

saját élményű tanulásnak. A cél az erősségek felszínre hozása, a sikerélmény megélése. Jelentőséggel bír a személyiség komplex fejlesztése, a pszichológiai tényezők megjelenítése a tehetséges sportoló gyerekek nevelése során (Orosz és Bíró, 2009). Az oktatók mentorszerepben vettek és vesznek részt az oktatásban.

Mivel új közösségbe kerültek be a gyerekek, új kihívásokkal találkoznak, óriási erőpróbát jelent számukra az ittlét. Az intézmény célként tűzte ki, hogy a diákok megismerjék önmagukat, a készségeiket, képességeiket. Arra bátorítja őket, hogy önmaguk, csapatuk és közösségük számára is megfelelő értékrendet, életszemléletet alakítsanak ki. A kis csoportos tréningeken a különböző önismereti játékok, helyzetgyakorlatok segítségével gyakorolják verbális és nonverbális csatornák segítségével, hogy miként tudják azonosítani a különböző érzelmeket, hogy majd azokat a későbbiek folyamán adekvát módon legyenek képesek kifejezni. Nagy hangsúlyt fektetnek a szociális és érzelmi kompetenciák fejlesztésére. A testi és mentális egészségre káros szenvedélyekkel is megismertetik a gyerekeket (pl. a dohányzás, az alkohol, a játékszenvedély, az internetfüggőség), mindebben szakemberek közreműködését is igénybe veszik. Foglalkoznak még a szorongás, a stressz hatásaival, és megismertetik a fiatalokkal különféle megküzdési stratégiákat, mint a meditáció vagy sportfoglalkozások.

Az orientációs órák másik lényeges komponense az ágazatok, a szakmák megismerése, ahol a tanműhelyi foglalkozások és vállalati programok keretében meg tapasztalhatják a gyerekek a szakmák szépségeit, esetleges nehézségeit is, mindezeket szakoktatók bevonásával. Az egyéni fejlesztést a bemeneti és a követő mérésekre alapozott egyéni fejlesztési tervek mentén haladva folytatják, a munkájuk értékelését pedig szövegesen, és nem érdemjeggyel végzik.

4. Összegzés

Az elmúlt évtizedek alatt érezhetően megváltozott a társadalom, így a gyermekek is. Pedagógusként, pszichológusként tapasztaljuk, hogy a régen bevált tanítási módszereink már nem olyan érdekesek, érdekesítőek és legfőképpen nem elég hatékonyak. Korunk gyermekei, az ún. „digitális bennszülöttek” könnyedén alkalmazkodnak az őket körülvevő mesterséges világhoz. A Rugalmas tanulási utak módszerben megfogalmazottak alapján működő intézmények, helyzeti előnyben vannak más iskolákkal szemben, ami a tanulókkal, kifejezetten a külföldi tehetséges sportoló gyerekekkel történő egyéni foglalkozást, egyéni bánásmódot jelenti. Ha megfelelő érzékenységgel és szakmaisággal történik a tanítási módszerek kiválasztása – mint az élményalapú projekt módszer, az orientációs osztályban a job shadowing – ezeket a meglévő oktatási környezetbe helyezve hosszú távon valóban szignifikánsan jobb

eredmények érhetők el. Leginkább az a siker mindenki számára, ha tanulók elhelyezkednek a szakmai bizonyítvány megszerzése után, vagy továbbtanulnak érettségig adó képzésben, de sikereket érnek el a sport területén is, ami számunkra is nagy dicsőség.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Balogh L. (2006): *Pedagógia pszichológia az iskolai gyakorlatban*. Urbis Könyvkiadó. Budapest.
- Balogh L.–Bolló Cs.–Dávid I.–Tóth L.–Tóth T. (2014): *A pedagógusok, szülők együttműködése és a kollégiumok szerepe a tehetségfejlesztésben*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége. D-Plus.
- Budavári Á. (2007): *Sportpszichológia*. Medicina Könyvkiadó Zrt. Budapest.
- Csáki I.–Bognár J.–Révész L.–Géczi G. (2013): Elméletek és gyakorlatok a tehetséges labdarúgó kiválasztásához és beválásához. *Magyar Sporttudományi Szemle* 2013/1. Budapest.
- Csikszentmihályi M.–Rathunde, K.–Whalen, S. (2010): *Tehetőséges gyerekek. Flow az iskolában*. Nyitott Könyvműhely. Budapest.
- Gáspár M. (2011): Sport és pszichológia, test és lélek. In: Rétsági Erzsébet–H. Ekler Judit–Nádori László–Woth Péter–Gáspár Mihály–Gáldi Gábor–Szegerné Dancs Henriette: *Sportelméleti ismeretek*. Dialóg Campus Kiadó. Pécs.
- Harsányiné P. Á. (2010): Interperszonális kapcsolatok a tehetséges tanulók körében In: Mező Ferenc szerk.: *Tehetségekutatás – határon innen és túl*. Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület. Debrecen.
- Harsányiné P. Á. (2019): *Hátrányos helyzetű tehetséges tanulók szociális-érzelmi intelligenciájának vizsgálata a társas háló tükrében*. Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola.
- Hudacsek Lné (2020): *Rugalmas tanulási utak szakmai tájékoztató nap*. [műhelymunka] NSZFH. Budapest. 2020. 02. 06
- Orosz R. (2008): *A labdarúgó-tehetség kibontakozását befolyásoló pszichológiai tényezők vizsgálata*. PhD-értekezés, Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola.
- Orosz R.–Bíró Zs. (2009): *A siker kapujában*. Kék Bolygó Tehetségpont. Debrecen.
- Mező F.–Mező K. (2023): A flexibilitás konceptualizációjának és operacionalizációjának problémái. *Alkalmazott Pszichológia* 25 (2): 77–92.
- Tóth László (1996): *Tehetség-kalauz*. Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen.
- Williams, A. M.–Franks, A. (1998): Talent identification in soccer. *Sports, Exercise and Injury* 4: 159–165.

SZERZŐI ADATOK

Harsányi Máté
Gál Ferenc Egyetem Pedagógiai Kar
Gyermeknevelési és Módszertani Tanszék
harsanyi.mate@gfe.hu

Harsányiné dr. Petneházi Ágnes PhD
Nyíregyházi Egyetem
Alkalmazott Humántudományok Intézete
petnehazi.agnes@nye.hu